

CERCETĂRI DE SOCIOLOGIE RURALĂ ÎN ROMÂNIA*

George Em. Marica

Preliminary Note. *George Em. Marica (1904–1982) is one of the most important Romanian sociologists. Held in high esteem by professor Virgil I. Bărbat, he graduated in 1927 from the Faculty of Letters and Philosophy of the University of Cluj with a major in Sociology. In 1928–1932, he was a postgraduate student at several German universities (Berlin, Cologne, and Bonn), and defended his doctoral dissertation, supervised by L. von Wiese, in 1931.*

George Em. Marica began his career in sociological journalism as foreign correspondent for the periodical "Revista de sociologie" (Journal of Sociology, Cluj, 1931, director V. Bărbat). He authored several papers dealing with the German realities of the age, as well as a substantial essay dedicated to Ernst-Robert Curtius, which anticipated one of the main topics of his research and contribution to the field of sociology, namely the critical analysis of various thinkers or schools in world sociology. His interest was also illustrated by two remarkable early works dedicated to German and French sociology, namely: Emile Durkheim, Soziologie und Soziologismus (1932), his doctoral dissertation, well received in Western sociology circles, and Problema culturii moderne în sociologia germană (The Topic of Modern Culture in German Sociology, 1935), a systematic and critical presentation of F. Tönnies's, M. Weber's and G. Simmel's thought. In the early years of his career, George Em. Marica also wrote the article whose translation is presented below Dorfsoziologische Untersuchungen in Rumänien, published in the German journal "Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie". In this article based on the results of a monographic research carried on by the members of the Sociological Seminar led by D. Gusti, published in vol. X (1932) of the journal „Arhiva pentru știința și reforma socială” (Archive for Social Science and Reform), Marica sketches the principles of Gusti's sociological system and emphasizes the potential of Romanian research on rural sociology.

Andrei Negru

Abstract. *The following paper is a brief presentation of the Romanian research in rural sociology carried on by the School of sociological monographs led by D. Gusti. In its introduction, the author ranges Gusti's studies with the international framework of research in rural sociology. He emphasizes the growing interest in rural life displayed by Western sociology after World War I, and at the same time focuses on the East European, chiefly Russian, sociological practice of research in the field. According to the author, the literary and socio-political agrarian movements that have dominated, side by side with the national question, the Romanian public and intellectual life before 1918 should be ranged with the abovementioned tradition.*

* Acest text reprezintă varianta românească a articolului *Dorfsoziologische Untersuchungen in Rumänien*, publicat de către George Em. Marica în „Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie”, XII, 1934, nr. 2, p. 127–138. (Traducere: Carina Herbei; editare text, notă preliminară și rezumat: Andrei Negru).

Learning from both schools, D. Gusti aimed at an objective approach to the Romanian village in his monographic fieldwork studies. Conducted every year by the members of the Sociological Seminar led by D. Gusti in the villages of various parts of our country in order to perceive the diversity of the Romanian rural area, the fieldwork research was initiated in 1925 and the first papers were published in the volume X of the journal „Arhiva pentru știința și reforma socială” (Archive for Social Science and Reform).

Starting from these studies, George Em. Marica first delineates the principles of the sociological system elaborated by D. Gusti, based on the theory of social life frames and manifestations. The respective frames and manifestations, the questions related to them are the very criteria according to which the papers in the volume have been elaborated and grouped together. This association, Marica asserts, has the advantage of emphasizing the consistency of the theoretical-methodological principles and the unity of the work. Nevertheless, it offers a fragmented picture of the village, shortcoming that becomes blatantly apparent in the volume, as it comprises papers dedicated to five different villages. At the same time, as far as the redaction is concerned, he states that it would have been more useful to sum up all theoretical and methodological remarks in one chapter common to all the papers, and to replace the systematic organization of the material by an objective association.

Besides the aforementioned critical remarks, Marica highly values the scientific accuracy of the redaction as well as the content of the papers. His appreciation is emphasized by a more detailed analyses of several papers included in the volume, signed by some of D. Gusti's closest collaborators, such as H. H. Stahl, A. Golopenția, D. Amzăr, N. Argintescu, Tr. Herseni, and M. Vulcănescu. His only objection concerns the tendency manifested by several of D. Gusti's disciples, more obvious in M. Vulcănescu's case, to “mix sociology with philosophy”, to make a too close, even extreme, connection between sociology and philosophy. Because, Marica asserts, although “philosophical learning is the necessary preliminary of a flawless sociological thought, philosophy and sociology are essentially, both in their aim and vision, different disciplines. The former is a theory of principles; it can be developed phenomenologically. Sociology is a factual science, namely a pragmatic discipline, and its pursuit is empirical”.

Keywords: „Arhiva pentru știința și reforma socială” (Archive for Social Science and Reform), sociological monographic method, monographic campaigns, rural community, urbanization process, rural social strata, theory and sociology of economic life.

Interesul pentru viața rurală și pentru țărani a crescut mult în ultimul timp. Nu doar la americani, ale căror cercetări sociologice rurale sunt numeroase și îndeajuns de cunoscute la scară mare pentru a mai fi citate aici, ci și în țările vest-europene se înregistrează această orientare. Bibliografia lucrărilor de sociologie rurală alcătuită de Hanna Meuter (anexată la antologia *Satul ca structură socială*, inițiată și editată de L. von Wiese¹) indică asemenea studii nu doar în Germania, ci și în Anglia, Franța, Belgia și Olanda. În timp ce în perioada premergătoare războiului (Primul Război Mondial – n.trad.), când predomina concepția industrială

¹ *Das Dorf als soziales Gebilde*, Herausgegeben von Leopold v. Wiese, München–Leipzig: Duncker & Humblot, 1928 (n.ed.).

asupra vieții, și sub influența marxismului, ale cărui interese se adresau exclusiv muncitorului industrial și orașului, cercetările sociologice rurale aproape că nu existau, la scurt timp după război aceste cercetări s-au intensificat, apărând chiar și manuale de sociologie rurală.

Alta este situația în țările est-europene. Aici, felul și destinul țăranului și problemele de viață ale satului au fost mereu o chestiune importantă. Deoarece aici țăranimea a fost o realitate prea puternică pentru a fi neglijată. A se vedea cel mai important stat al acestei arii culturale – Rusia. Aici, studiile de sociologie rurală au o lungă tradiție.

În acest context și în această atmosferă trebuie înțelese interesul și activitatea sociologului român prof. Gusti și ale mișcării monografice pe care a fondat-o în scopul cercetării satului românesc. Aceasta continuă și tradiția curentelor agrare, literare și social-politice care au dominat, alături de problema națională, viața publică și intelectuală românească din perioada de dinaintea Primului Război Mondial².

Cu toată determinarea emoțională, de multe ori empatică și totdeauna partinică, năzuința prof. Gusti se îndreaptă spre o cuprindere obiectivă a satului. Pe aceasta se bazează meritul și importanța demersului său. El a dat o expresie științifică la ceea ce înainte a fost doar o stare generală de spirit. A însemnat, în același timp, o apropiere a gândirii sociologice românești de realitate. Gândirea și viața au fost prin aceasta din nou contopite, în avantajul ambelor. Acestui scop, al unei cunoașteri exacte și exhaustive a multilateralității vieții rurale, trebuia să servească monografia sociologică. Din acest motiv a organizat prof. Gusti împreună cu studenții săi bucureșteni vizite și campanii de cercetare la țară.

Primele cercetări monografice au început în anul 1925. De atunci, Seminarul bucureștean de sub conducerea prof. Gusti a petrecut în vara fiecărui an între patru și șase săptămâni în diferite sate. De fiecare dată a fost selectată o altă regiune. În acest fel, au ieșit în evidență peisaje și provincii întregi: atât zone de munte, de deal, cât și de câmpie, România cea veche, precum și România cea nouă.

Seria a X-a (1932) a revistei „Arhiva”³, editată de prof. Gusti, aduce pentru prima dată în atenția opiniei publice rezultate ale campaniilor monografice de vară. Sunt 28 de contribuții din cele mai diverse domenii ale vieții sociale, care aproape toate (cu foarte puține excepții) provin din cercul membrilor Seminarului. Unele conțin doar culegeri de documente; cele mai multe sunt însă analize ale unui anumit domeniu al vieții țărănești; foarte multe studii abordează și probleme principiale și sistematice. Și datorită volumului lor – realizările monografice

² Din acest motiv mi se pare fără importanță să cercetez în ce măsură mișcarea monografică românească a primit imbolduri de la Le Play, de la autorii ruși sau de la activitatea Asociației pentru Politică Socială (prof. Gusti este un elev al lui Schmoller). Asemenea imbolduri ar putea exista; ele însă nu explică nici cele mai profunde motive, nici felul și forma cercetărilor sociologice rurale bucureștene.

³ „Arhiva pentru știința și reforma socială” (n.ed.)

cuprind peste 500 de pagini și ocupă jumătate din revistă – acestea merită o examinare detaliată. Redau mai întâi pe rând, după titlu și autor, diversele contribuții: *Determinări geofizice în așezarea satului Runcu* (I. Conea); *Evoluția demografică a satului Cornova – 1817–1930* (D. Georgescu); *Vatra satului Cornova* (H. H. Stahl); *Individ și societate în satul Fundul-Moldovei* (Tr. Herseni); *Contribuții la examinarea mentalității satului. Convorbire cu Grigorie Loghie din Runcu-Gorj* (Gh. Focșa); *Despre Inochentie și inochentism. Fragment de convorbire cu Ioan Zamă, din satul Cornova* (H. H. Stahl); *Scrisori din război* (P. Ștefănuță); *Contribuții la problema calendarului în satul Cornova* (E. Bernea); *Teoria și sociologia vieții economice. Prolegomene la studiul morfologiei economice a unui sat* (M. Vulcănescu); *Bugetele țărănești* (N. Cornățeanu); *Datoriile agricultorilor din satul Runcu* (R. Cressin); *Industria morăritului la Runcu* (Ad. Negrea); *O industrie țărănească* (Em. Buznea); *Despre bocetul de la Drăguș* (C. Brăiloiu); *Considerații statistice asupra vrăjitoriei satului Runcu* (D. Ioanovici); *Practica magică a descântecului de „strâns” în satul Cornova* (Șt. Cristescu); *Un manuscris miscelaneu necunoscut* (E. Turdeanu); *Ceramica populară* (Mac Constantinescu); *Jocurile din comuna Fundul-Moldovei* (F. Capsali); *Contribuții la problema gustului popular* (N. Argintescu); *Contribuții la studiul limbilor speciale din Cornova: pășăreasca* (M. Pop); *Caracterul devălmaș al familiei nerejene* (X. Costa-Foru și H. H. Stahl); *Nerejul în război. Un fragment* (N. Conț); *Contribuții la cercetarea unei gospodării țărănești din satul Cornova* (I. Zamfirescu); *Țigani din viața satului Cornova* (D. Păun); *Categoriile sociale cornovene. Prezentare de material și schițarea problemei* (Tr. Herseni); *Aspecte ale desfășurării procesului de orășenizare a satului Cornova* (A. Golopenția); *Șapte ani de cercetări monografice* (Tr. Herseni). La acestea mai adaug două lucrări, care de fapt au fost extrase din numere anterioare ale „Arhivei” (Seria VIII, nr. 4, Seria IX, nr. 1-3, și seria IX, nr. 4), dar care țin de aceeași problematică: *Contribuții la problema răzășiei satului Nerej. Dreptul public obișnuielnic vrâncean* (H. H. Stahl) și *Sociologia „șezătorii”* (D. Amzăr).

Deja din citarea acestor titluri rezultă foarte limpede caracteristicile mișcării sociologice rurale românești: diversitatea studiilor și extensia ariei de cercetare. Cercetările bucureștene aspiră către o cuprindere completă a vieții rurale, nu doar a comportamentului țărănesc și a structurilor sociale agrare, ci și a profunzimilor spirituale și mentale ale vieții sătești în trecut și prezent, o enciclopedie a vieții rurale. Viața în grup este explicată de prof. Gusti prin patru condiții hotărâtoare: mediu extern, rasă și cadre biologice, viață mentală și spirituală care se desfășoară în interiorul grupului și, în fine, puterea trecutului, adică istoria. De aceea, în primele patru capitole se cercetează de fiecare dată relația dintre mediu și grup. Alături de problema mediului, o a doua mare grupă de probleme o formează manifestările vieții sociale: economice, spirituale, juridice și politice, din nou descompuse în patru capitole. La acestea se mai

adaugă încă trei capitole, care cuprind fenomenele sociologice într-un sens mai restrâns: unități, relații, procese⁴.

Contribuțiile sunt grupate în volum în funcție de aceste problematice, ceea ce are avantajul de a scoate în evidență omogenitatea principiilor teoretico-metodologice și caracterul unitar al lucrării. Această grupare prezintă inconvenientul fragmentării unuia și aceluiași material; se rupe realitatea imediată, unitatea satului în bucăți, o deficiență care iese aici în evidență în mod pregnant, deoarece este vorba despre studii referitoare la cinci sate diferite. Așa, de exemplu, se relatează despre satul Runcu în următoarele pagini: 59, 159, 240–280 și 360. Între acestea (studiile despre Runcu – n.ed.) se găsesc și studii privind unele aspecte din celelalte sate cercetate: Nereju, Drăguș, Fundul Moldovei, Cornova. Ar fi fost mai bine dacă aceste considerații teoretice și metodologice ar fi fost folosite ca o parte introductivă la studiile propriu-zise, iar în locul unei grupări sistematice să se fi realizat o grupare obiectivă a materialului. În acest mod s-ar fi putut evita anumite repetări în cadrul studiilor.

Contribuțiile monografice ale diferiților autori se evidențiază printr-o atenție și o ținută metodologică strictă. Sunt evitate generalizările, care conduc mult prea repede spre un rezultat și nu reflectă situațiile concrete de viață. Datorită acestei discipline științifice, nu sunt luate în considerare nici chiar cele mai ispititoare ipoteze și formule. Se pune mult mai mult preț pe descrieri complete și analize individuale explicate. În acest scop, au fost utilizate toate mijloacele științifice cunoscute: scheme, reprezentări grafice, tabele statistice, reproduceri ale unor stenograme, note fonetice în cazul folclorului muzical; chiar și filmul sociologic a fost utilizat în două sate.

Îmi este imposibil să intru în detaliile fiecărui studiu în cadrul unei asemenea prezentări. Pe lângă aceasta, unele dintre ele (precum cercetările științifice de artă) necesită pregătire de specialitate. Din același motiv, trebuie lăsate la o parte și studiile geografice, demologice și de economie națională. Sunt scoase în evidență doar studiile meticuloase asupra problemei calendarului în Cornova, de E. Bernea, asupra ȝiganilor și poziției lor în același sat, de D. Păun, și interesanta analiză a unei gospodării țărănești din Cornova, de I. Zamfirescu.

Mă limitez în continuare asupra studiilor lui Amzăr, Argintescu, Golopenția, Herseni, Stahl și Vulcănescu. Sunt cei mai buni elevi și mai apropiați colaboratori ai prof. Gusti.

Henri Stahl este probabil cel mai bun cunoscător al satului vechi românesc din acest grup. Scopul pe care și l-a fixat în primul său articol privitor la ȝărănimea liberă în satul Nereju este interpretarea acestei mult discutate vechi organizări sociale autohtone. Autorul optează pentru înțelegerea satului liber ca o unitate organică. ȝărănimea liberă devine pentru el o problemă a ordinii sociale a unui

⁴ O expunere detaliată asupra sistemului lui Gusti face G. Vlădescu-Răcoasa, în articolul *La Sociologie en Roumanie*, „Revue Internationale de Sociologie”, 1929, broșura 1–2.

anume stil de viață mai primitiv, în opoziție cu anumiți cercetători, precum juriștii, care accentuează doar momentul proprietății comune, ori precum istoricii, care pun accentul doar pe libertatea acestor grupuri. Pe baza materialului pe care Stahl l-a descoperit în satul Nereju, parte în documente, parte prin cercetări proprii, el schițează stilul comunității sătești timpurii. Ca ultimă unitate socială a vieții rurale de odinioară el consideră ceata, care s-a suprapus inițial cu satul. A fost o comunitate firească, aproape independentă, a cărei conducere s-a aflat în mâinile celor mai vârstnici și mai respectați, dar care acționau în numele comunității și îi solicitau mereu acordul. Comunității îi reveneau administrarea proprietății comune, jurisprudența și colectarea dărilor, deoarece nu indivizii, ci comunitatea era supusă dărilor. Încă la începutul secolului trecut se puteau constata toate aceste trăsături ale unei întovărășiri țărănești libere în Nereju. Însă acest sat era, în același timp, – și aici începe particularitatea acestei regiuni –, membru al unei comunități de sate, Vrancea, care odinioară cuprindea 14 sate, iar de-a lungul timpului a ajuns, prin creșterea populației, până la 24 sate. Acest grup mai mare, care corespundea provinciei („marca”), era adevăratul proprietar și administrator al regiunii; pentru că acesta stabilea împărțirea și folosința corespunzătoare a pământului între satele din care era compusă. Regiunea Vrancea beneficia de o poziție unică, relativ independentă și vizavi de principatul Moldova, de care aparținea politic, mulțumită poziției muntoase și situației privilegiate de a fi un teritoriu situat la granița a trei țări (Moldova, Valahia și Transilvania). Urme ale acestor întovărășiri sătești, care s-au dizolvat abia în 1816, dăinuie și astăzi în folosința în comun a minelor de sare existente acolo. Între sat și provincie (marcă), autorul constată că există o organizare sătească intermediară, comunitatea satelor aceleiași văi, în a cărei sarcină cădea administrarea problemelor comune ale acestor unități sociale. Această organizare intermediară a rezultat din faptul că, la origini, satele unei văi formau o comunitate, care s-a descompus treptat, ca urmare a creșterii ei. Proprietatea comună însă, în special pășunile și munții rămân în continuare comune, neîmpărțite. De interes sunt și considerațiile pe care autorul le face asupra formării de noi sate, pe care le compară cu roiurile de albine. Părăsirea satului la șes se petrece în grup și într-un anumit moment. Satul cel nou se întemeiază la o anumită distanță de satul de origine. În zona de munte însă, migrarea nu are loc într-un moment stabilit, ci treptat și individual. Adeseori tinerii căsătoriți părăsesc satul în care s-au născut și se stabilesc în apropierea satului natal, în așa fel încât legăturile cu el și cu rudele lor să dăinuie în continuare. De aici provin numeroasele legături între satele de munte.

În cea de-a doua parte a acestui studiu, cu titlul *Dreptul cutumiar privat în Vrancea*, Stahl cercetează poziția de odinioară a individului în interiorul acestei provincii libere țărănești (marcă). Ea este determinată și condiționată de concepția comună asupra vieții. Individul avea cotă-parte din bunurile comune, folosința neîngrădită și liberă a pădurii, pășunii, minelor de sare, în măsura în care era membru al vreunui sat. Condițiile pentru aceasta erau: să fie localnic (în caz contrar

să fie recunoscut de către sat), să locuiască în interiorul satului și să contribuie la cheltuielile comune. Chiar și proprietatea privată – deoarece o ordine comunitară, accentuează autorul, nu o exclude – era condiționată de comunitate. Nu este aceea proprietate absolut liberă după modelul roman, ci ceva (de exemplu, o bucată de pământ) ce se acorda de către comunitate unei familii, nu unei persoane particulare. Chiar și proprietatea asupra terenului despădurit prin muncă proprie era doar tolerată. Comunitatea se considera în continuare proprietarul adevărat. Cedase doar posesia. Abia răscumpărarea crea proprietatea integrală în sensul ei prezent, și chiar și atunci trebuia să se lase bucata de teren, toamna și iarna, după recoltă, pentru folosința comună, ca pășune liberă.

Față de studiul analizat mai sus, care a fost dedicat mai mult istoriei satului Nereju, cercetarea lui Stahl asupra stilului de viață al comunității familiale din Nereju (concepută împreună cu Xenia Costa-Foru) țintește spre o cuprindere a formelor actuale de viață ale satului, și anume, așa cum indică deja și titlul, asupra încă existentei comunități familiale. Viața familială în Nereju – este ideea de bază a autorilor – are loc, încă și astăzi, în spiritul obiceiurilor și cutumelor vechi patriarhale. Ca exemplu caracteristic pentru aceasta ei consideră relațiile de proprietate și de succesiune din familia de acolo. Împărțirea proprietății între copii se petrece și astăzi la fel ca odinioară, pe timpul vieții părinților. Se face de obicei la majoratul fiului celui mai vârstnic sau la revenirea sa din serviciul militar sau cu ocazia căsătoriei unei fiice. În acest scop, tatăl împarte proprietatea sa în părți egale, în funcție de numărul copiilor, însă își păstrează, alături de casa de locuit, o parte la fel de mare cu cea atribuită fiecărui copil, care apoi va fi împărțită în mod egal între moștenitori. În funcție de cât de bine își lucrează și își administrează copiii proprietatea, tatăl obișnuiește să se considere în continuare coproprietar. Această proprietate în comun se rezumă însă doar la relația dintre tată și fiu, nu și la cea dintre frați și se extinde doar pe două generații. De aceea, autorii accentuează că nu trebuie să confundăm această organizare cu organizarea slavă Zadruga. Fiul cel mai tânăr, care de obicei îngrijește părinții la bătrânețe, moștenește și casa părintească și în plus o bucată de pământ mai mult decât ceilalți frați. Nimeni nu s-ar supăra din cauza asta, deoarece în aceste sate încă domnește concepția conform căreia copilul ar intra în discuție la moștenire în măsura în care înfăptuiește ceva productiv pentru familie și pe domeniul familial. Codul civil a făcut doar o singură breșă în domnia exclusivă a dreptului cutumiar: aceleași relații succesoriale și pentru fiice, care odinioară nu primeau niciodată teren ca zestre.

Într-un al treilea articol, *Vatra satului Cornova*, Stahl recurge din nou la reliefaarea mai vechii orânduiri comune de grup, de această dată a unui sat basarabean. Punctul de plecare îl constituie pentru el cele douăsprezece bucăți de teren diferite, denumite *delnițe*, ale țăranilor, din cadrul bunurilor satului, o împărțire care se repeta odinioară și în vatra satului, chiar dacă aici parcelele erau mult mai mici. Aceste delnițe au fost inițial proprietatea comună a unei familii. Împărțirea pământului în cadrul delnițelor de abia dacă mai corespunde astăzi

relațiilor de rudenie și relațiilor familiale, deoarece de-a lungul timpului au avut loc variate deplasări, ca urmare a căsătoriei și vânzării. Proprietatea s-a individualizat. Delnițele au mai mult un caracter nominal. Cu toate acestea, ele persistă, și devotamentul față de tradiția acceptată merge atât de departe încât locuitorii atribuie chiar și noile delnițe strămoșilor – până în 1881 au fost șapte delnițe, iar de atunci s-au înmulțit la douăsprezece. La aceasta a contribuit, fără îndoială, faptul că sub stăpânirea rusească (asta înseamnă până în 1917) impozitele nu au fost plătite individual, ci de către aceste mici comunități, de către delnițe. Autorul speră ca pe baza unei cercetări topografice amănunțite a vetrei satului Cornova să continue acest studiu și să conchidă, atât în ce privește originea, cât și istoria satului.

Îndreptat în totalitate spre prezent, chiar spre prezentul imediat, este studiul despre Cornova al lui A. Golopenția. În pofida titlului său modest, *Aspecte ale desfășurării procesului de orașenizare a satului Cornova*, studiul este mai mult decât o descriere a influențelor urbane asupra acestui sat; el este o istorie a Cornovei din ultimele decenii. După ce a enumerat diversele obiecte de proveniență citadină existente în sat: cromolitografii, mobilier, țesături, îmbrăcăminte, muzică, dansuri, Golopenția se întoarce la originile și fazele procesului de civilizare a acestui sat. Deja din 1850, Cornova a intrat în cercul industriei capitaliste, îndeosebi prin comerțul cu Odesa. Dar abia construirea câtorva linii de cale ferată în Basarabia și dezvoltarea orașelor au produs o cotitură mai decisivă, prin faptul că au determinat satul să se reorienteze de la creșterea vitelor la cultura cerealelor. Îmbogățirea țăranilor, care a fost consecința acestei schimbări, a făcut posibilă o mai rapidă și mai ușoară introducere a elementelor urbane, în special a ornamentelor, care au pătruns primele. Ce a dat Cornovei un avans față de satele învecinate a fost structura sa socială: existența unei aristocrații țărănești, o realitate asupra căreia vom mai reveni. Această țărănime superioară, plină de ambiția de a se diferenția de simplii țărani, și-a însușit tot mai mult formele de viață citadine, ceea ce bineînțeles că păturile inferioare au imitat pentru a nu rămâne în urmă. Aproape că se dezvoltă o competiție între diferitele grupe ale acestui sat, care, în scurt timp, către 1900, a fost însoțită de o puternică echilibrare a diferențelor sociale, urmare obligatorie a procesului de civilizare. Integrarea Basarabiei la România a favorizat și mai mult această dezvoltare prin școala publică, serviciul militar, participarea generală la politică. Chiar dacă s-au păstrat până astăzi un număr mare de deprinderi de viață specific arhaice, obiceiuri și valori, lui Golopenția i se pare că mersul evenimentelor este fără echivoc. Tineretul confirmă fără rezerve civilizația; formele de viață urbane au valoare neîngrădită de model pentru toți oamenii tineri. Nu mai sunt privite ca mijloace de diferențiere, ci ca un scop în sine.

Mai aducem în atenție un ultim studiu despre acest sat: *Categoriile sociale cornovene*, de Tr. Herseni. El tratează diferențierea socială a satului basarabean amintit mai sus. Cornova dă la iveală până acum încă o stratificare în cadrul populației sale. Odinioară erau grupele: dvoreni, mazili și țărani simpli. Primele

două, aristocrații, s-au apropiat și asimilat; din cauza aceasta, deosebirea față de țărani simpli este tot mai puternică. Aceasta pare astăzi surprinzător și ciudat, deoarece nu există diferențe economice sau de altă natură între aceste două tipuri de țărani. Separarea merge atât de departe, încât partea aristocratică a satului și țărani simpli au doar legături economice unii cu ceilalți. Se căsătoresc numai rareori în cadrul celeilalte pătri sociale – este și astăzi o discreditare pentru o fiică de mazăl să se căsătorească cu un țăran simplu –, se distrează separat; chiar și la biserică au locuri diferite, în față și în spate. Bazat pe un material bogat, autorul demonstrează convingător cât de puternic este ancorată credința mazălilor în aristocrația lor, care, după unii, se întoarce în timp până la documente ale domnitorului moldovean Ștefan cel Mare (sfârșitul secolului al XV-lea). Aceste grupuri ale satului formează probabil prelungiri nedevelopate ale formării nobilimii.

În acest loc aș dori să fac o observație. Ea se referă la titlul articolului discutat. Desigur, obișnuim să vorbim și despre categorii de oameni. În sociologie s-a încetățenit însă conceptul de *pătură socială* sau *diferențiere socială*, atunci când este vorba despre diferențe în cadrul poziției sociale. Din acest motiv, ar fi oportun să fie utilizate aceste formulări ale conceptelor general recunoscute, în caz contrar pricinuindu-se confuzii. Evitarea cuvântului *categorie* mi se pare recomandată îndeosebi în acest caz, pentru că, în special din filosofie, este încărcat mult prea tare cu semnificația: condiție generală, principiu general (al recunoașterii sau al existenței).

O altă cercetare a lui Herseni se ocupă de raportul individ-societate în satul Fundul Moldovei. Mai întâi intră în detalii asupra relației individ-familie. Familia din Fundul Moldovei îi apare ca o comunitate de muncă; o situație care ilustrează poziția copiilor în interiorul acestei comunități mai restrânse. În timp ce decesul celor mai mici este privit aproape cu indiferență, pierderea copiilor mari – prin deces sau căsătorie – este simțită și regretată. Totuși, autorul respinge concepția că viața de familie de acolo se bazează exclusiv pe temelii economice. Căsătoriile se încheie de cele mai multe ori din dragoste; fetele mai frumoase se căsătoresc mai ușor decât cele mai bogate, dar mai urâte. Și acest sat evidențiază situația mai favorabilă a fiului mai tânăr, care moștenește casa părintească, situație caracteristică pentru viața familială românească mai veche. În general, Herseni constată o dizolvare a familiei comune. Un alt tip o înlocuiește: unul mai individualizat și mai liberal. După el, acest lucru se datorează schimbării rapide a stăpânirilor în ultimul timp: austriacă, românească și, între ele, stăpânirea rusească. După o scurtă trecere în revistă a relației dintre individ și stat, pe care autorul o găsește mai încordată decât cea cu familia sau satul, ca urmare a distanței și heteronomiei, el trece la analiza vieții religioase a satului. Observă aici aceeași tendință de individualizare; ea are loc în două moduri: ca formare de secte și ca înmulțire a profeților și misticilor, care rămân însă în continuare în interiorul bisericii. Pe baza analizei sale, Herseni crede că se realizează interpretării lui Geiger asupra categoriilor lui Tönnies, care vede în comunitate și societate principii de

clasificare, și nu tipuri sociale. Ar fi posibil ca ele să fie stabilite, aproximativ, prin compararea mediului cu manifestările sociale și a valorilor individuale subiective cu valorile sociale obiective.

Studiul interesant al lui D. Amzăr, *Sociologia „șezătorii”*, realizează o analiză a comunității țărănești de tors. Șezătoarea este o reuniune și întovărașire de femei și fete tinere, căreia uneori i se alătură și bărbați, care are loc în special toamna și iarna. Mână în mână cu lucrul, care constă în tors, cusut, dărăcire, merg voioșia conversațiilor, bârfa, nararea poveștilor, care din când în când sunt întrerupte de cântec și dans. Se strâng la o femeie mai în vârstă, de obicei în casă, dar și în curte sau chiar pe uliță, în fața porții gazdei, întotdeauna de cu seară până la miezul nopții. Acestui obicei îi corespunde în vest Veillée-ul francez de Ev mediu. Datorită importanței lui în cadrul vieții satului, autorul îl compară cu căsătoria și înmormântarea. Spre deosebire de cele din urmă, șezătoarea are un caracter liber, neconstrâns. Ea este o formă de viață socială, sub anumite auspicii, expresia unui cerc țăranesc simpatetic. Remarcabil îmi pare ultimul paragraf, unde Amzăr se oprește asupra funcției sociale a șezătorii, aceea de mijloc de transmitere a valorilor grupului, a valorilor spirituale populare și a îndemnării țărănești. În articol sunt inserate reproduceri verbale lungi ale unor asemenea scene din sate, pe care autorul le-a trăit personal.

Dintr-un domeniu de interes înrudit provine și cercetarea lui Argintescu, *Contribuții la problema gustului popular*. Esența acestui stil se evidențiază printr-un caracter impersonal, acceptat și transmis. Este norma grupului, care vorbește prin gura țăranului. Chiar dacă stilul său nu este inferior celui vestic, diferențiat estetic, țăranul manifestă în ceea ce privește idealul de frumusețe fizică, așa cum dovedesc declarațiile prezentate, o uimitoare siguranță și o artă a exprimării inegalabilă. Frumosul este pentru el întotdeauna ceea ce este cumpătat. Cu finețe, autorul relevă la final și celelalte motive ale esteticii frumuseții fizice din mediul rural: legătura ei cu curățenia, cu atracția sexuală, cu munca etc.

Să discutăm încă un ultim studiu sistematic: *Teoria și sociologia vieții economice* de M. Vulcănescu. Expunerile întrucâtva abstracte, foarte erudite, cele mai teoretice din întreaga antologie, conțin mai mult decât o teorie economică; ele pot fi considerate o contribuție la sociologia generală. Autorul se referă mai întâi la relația dintre economie și societate. Chiar dacă, pur și simplu, nu apreciază economicul, după esența sa, ca social, el îi apare în realitate foarte determinat social. Deoarece viața economică este posibilă doar în grup și prin grup. Din acest motiv, Vulcănescu solicită o mai strânsă raportare a științei economice la momentul sociologic. În continuare, el analizează relația tehnică–economie, două concepte strâns legate și totuși diferite. Tehnica se caracterizează prin orientarea pe mijloc. Ea este alegerea mijlocului în funcție de un scop bine definit. Economia este alegerea, atât a mijlocului, cât și a scopului. În al doilea rând, în timp ce în tehnică relația mijloc–scop este ireversibilă, în economie, dimpotrivă, este reversibilă. Într-o a doua parte, autorul tratează problema interpretării științei

economice și sociologice. El diferențiază în aceasta două momente: unul fenomenologic, al înțelegerii, și unul etiologic, al explicării în sens restrâns, explicarea cauzală. Aceasta este și concepția lui Gusti, al cărui sistem este apoi pe scurt prezentat.

Ca și concluzie, trebuie arătată o tendință care nu este străină și altor colaboratori, ieșită însă la ultimul autor mai pronunțat în evidență, care ar putea periclita frumoasele începuturi ale cercului de sociologie bucureștean. Prin aceasta, am în vedere legătura mult prea apropiată, care șterge granițele, dintre sociologie și filosofie. Într-o apreciere a realizărilor prof. Gusti, Vulcănescu, care este la fel de familiarizat cu filosofia, ca și cu economia națională, afirmă că sistemul său ar fi „o adevărată ontologie regională a existenței sociale în sensul lui Husserl, prin faptul că combină în mod armonios atât direcții naturaliste, cât și noologice ale sociologiei”. Deja modul de exprimare dă de gândit. Ontologie regională este o noțiune greșită. Nu există o știință individuală regională, cu atât mai mult o filosofie sau o ontologie regională. Fiecare disciplină este în cadrul domeniului ei de cercetare „centralistă”; asta înseamnă că ea cuprinde totalitatea complexă a problematicilor care îi revin. Admițând că ceea ce a afirmat autorul despre sistemul lui Gusti ar fi valabil, atunci ar fi vorba cel mult de o contribuție la ontologia comunității, care este numai un segment, un aspect al ontologiei. Dar nu este vorba aici despre o dispută. Formularea nu tocmai fericită aduce o înclinare clară, care se simte oricum, spre amestecarea sociologiei cu filosofia, amintită mai sus. Aici nu persistă atât de mult pericolul sociologismului, cât inversul: asuprirea sociologiei de către filosofie. Dar și această încălcare a granițelor este la fel de inadmisibilă și arbitrară ca prima. Dacă învățătura filosofică este premisa obligatorie a unei gândiri sociologice ireproșabile, totuși filosofia și sociologia sunt, în esența lor, atât conform scopului, cât și opticii lor, discipline diferite. Prima este o teorie a principiilor; se poate petrece fenomenologic. Sociologia este o știință reală, adică o disciplină concretă, și procedează ca atare empiric. Nu văd, în orice caz, de ce o abordare sociologică, care ia în considerare și prelucrează, atât punctele de vedere naturaliste, cât și noologice, să fie considerată din acest motiv ca o ontologie – chiar regională – în sensul lui Husserl (trebuie însă precizat cât de mult este permis să se vorbească în cazul lui Husserl despre o ontologie).

Aceasta este bineînțeles doar o controversă în legătură cu interpretarea lui Vulcănescu, deoarece sistemul lui Gusti, în măsura în care îi cunosc propriile expuneri, este liber de asemenea tendințe.

